

cum^{ss} de suo statu periclitabatur, aliquid patrono dederit, vel promisebit, ne in servitatem redigatur: cessat edictum, quia hunc sibi metum ipsa insertst. — § 1. Quod metus causa gestum erit, nullo tempore praetor ratum habebit. — § 2. Qui possessionem non sui fundi tradidit, non quanti fundus, sed quanti possessio est; ejus quadruplumst, vel simpulum cum fructibus consequetur: aestimatur enim, quod restitu*o*poret; id est, quod abest: (abest)^{ss} autem nuda possessio cum suis fructibus: quod et Pomponius. — § 3. Si dos metu promissa sit, non puto nasci obligationemst: quia est verissimum, nec talem promissionem dotti ullam esse. — § 4. Si metu coactus sim ab emptione, locatione discedere: videndum est, an nihil sit acti, et antiqua obligatio remaneat? an hoc simile sit acceptationis, quia nulla ex bona fide obligatione possimus nisi, cum finita sit dum amittitur? et magis est, ut similis species acceptationis sit: et ideo pratorum actio nascitur. — § 5. Si metu coactus adii hereditatem, puto me heredem efficist, quia quamvis, si liberum esset, noluisse, tamenst coactus voluist: sed per praetorem restituted sum, ut abstinendi mihi potestas tributatur. — § 6. Si coactus hereditatem repudiem, duplice via prator mihi succurrit: aut utilles actiones quasi heredi dando, aut actionem metus causa prestando: ut quam viam ego elegerim, haec mihi pateatst.

22. PAULUS, lib. 1. Sententiarum.

Qui in carcerem quem detrusit, ut aliquid ei extorqueret: quidquid ob hanc causam factum est, nullius momenti est.

23. UPLIANUS, lib. 8 Opinione.

Non est verisimile compulsum in urbe inique indebitum solvisse eum, qui claram dignitatem se habere pretendebat: cum potuerit jus publicum invocare et adire aliquem potestate praeeditum, qui utique vim eum pati prohibueret: sed hujusmodi presumptioni debet apertissimas probations violentiae opponere. — § 1. Si justo metu perterritus cognitionem, ad quam ut vincens iret, potens adversarius minabatur, id quod habere licebat, compulsus vendiditst: res sue aquitati per presidem provincie restituerit. — § 2. Si fenerator inciviliter custodiendo aethlam, et a certaminibus prohibiendo caverre compuleritst, ultra quantitatem debitae pecuniae: his probatis competens judex rem sua equitati restitui decernet. — § 3. Si quis, quod adversario non debebat, delegante eo, per vim, apparitionest presidis interveniente, sine notione judicis coactus est dare: judex inciviliter extorta restitui ab eo, qui rei damnum praestellerit, jubeat. Quod si debitum satisfecit simplici jussione, et non cognitione habita: quamvis non extrast ordinem exactiōnē fieri, sed civiliter oportuit: tamen quae solutioni debitaram ab eo quantitatū pro fecerunt, revocare incivile est.

TIT. III.

DE¹ DOLO MALO².

1. UPLIANUS, lib. 11, ad Edictum.

Hoc edictum prator adversus varios et dolosos, qui aliis offuerunt calliditate quadam, subvenit: ne vel illis malitia sua sit lucrosa, vel istis simplicitas damnosa. — § 1. Verba autem edicti talia sunt: *Quo dolo malo facta esse dicentur, si de his rebus alia actio non erit, et justa causa esse videbitur, judicium dabo*. — § 2. *Dolum malum*. Servus quidem ita definit, machinationem quandam alterius decipiendi causa, cumst aliud simulator, et aliud agitur. Labeo autem, posse [et] sine simulatione id agi, ut quis circumveniatur: posse et sine dolo malo aliud agi, aliud simulari: sicut faciunt, qui per ejusmodi dissimulationem deseruant, et tuentur vel sua vel aliena. Itaque ipse sic definit, dolum malum esse omnem calliditatem, fallaciamst, machinationem ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitum. Labonis definitio vera est. — § 3. Non fuit autem contentus prator dolumst dicere, sed adiicit malum: quamvis veteres dolum etiam bonum dicebant, et pro soletaria hoc nomen accipiebant: maxime, si adversus hostem latronemque quis machinetur. — § 4. Ait prator, si de his rebus alia actio nonst eritst. Merito prator ita deinceps hanc actionem politetur, si alia non sit: quamvis famosa actio non temere debuit a pratore de-

^{85. L. 2, C. de libert. et ear. liber. — 86. L. 2, 8, supr. si quis cauionem. — 87. L. 14, 2, 7, in fin. inf. de danno infect. — 23. 2 fin. Inst. de leg. Aquil. addit. L. 7, in pr. infra deposit. L. ult. 2, 2, inf. de custod. reor. — 24. L. 104, inf. de verb. oblig. — 25. Immo L. 3, 6, in ser. pro suo facto. — 26. L. 25, inf. de verb. oblig. — 27. L. 15, L. 66, 29. L. 1, inf. 2, 1, in fin. inf. de reg. jur. — 28. L. 9, inf. de doli mali et met. except. — 29. L. 1, inf. 2, 1, in fin. inf. de reg. jur. — 30. Immo vte L. 14, inf. h. t. — 31. L. 2, inf. de proxet. — 32. Addit. L. 20, inf. h. t. — 33. L. 42, inf. mandati. — 34. L. 15, 2, 5, inf. de act. emplo. — 35. Vde tamen L. 36, in fin. C. de inoff. testam. — 38. L. 5, 2, 6, inf. de opt. legit. — 37. Vde tamen L. 36, in fin. C. de inoff. testam. — 40. L. 6, C. depositi. — 41. Furt. de integr. restit. — 42. L. 1, 2, 1, inf. de solutio. — 43. Addit. L. 4, 2 fin. inf. de re judicat. — 44. L. 2, 2, 2, supr. de orig. iur. — 45. L. 5, 2, 4, inf. commodati. — 46. L. 2, 2, 2, inf. depositi. — 47. L. 5, 2, 1, inf. de integr. restit. — 48. Immo vte L. 52, 2, 6, inf. de contrah. — 49. L. 7, C. de incest. et inutil. nupt. — 50. L. 1, 2, 45, inf. de vi et vi armati. — 51. in autem iure de doli mali et met. except. — 53. L. 4, 2, 6, L. 17, in pr. inf. de escusat. — 54. L. 7, 2, 9, supr. h. t. — 55. L. 3, 2, 1, pr. inf. quando ex facto tutor. — 56. L. 4, 2, 1, inf. de doli mali et met. except. — 57. Addit. L. 1, 2, 2, ult. inf. de adiuvio vel amitt. possit. — 58. Vde tamen L. 9, 2, 1, supr. tit. p. rex. — 59. L. 14, 2, 5, supr. de leg. aquil. — 60. L. 6, C. h. t. — 61. Addit. L. 1, 2, 1, ult. L. 16, in pr. supr. tit. prot. tabul. exhibend. — 62. L. 26, inf. de leg. aquil. — 63. 2, 5, 1, inf. de action. — 64. L. 17, 2, 5, supr. de praefer. verb. — 65. L. 1, 2, 1, in fin. inf. de pecul. — 66. L. 19, inf. ratam reum haberet. — 67. Ost. L. 8, 2, 1, quando civil. actio. — 68. L. 12, inf. ad leg. Aquil. — 69. Addit. L. 5, 2, 2, 1, inf. de obseq. parent. — 70. L. 71, inf. de contrah. — 71. L. 15, C. de judic. — 72. L. 12, inf. ratam reum haberet.}

cerni, si sit civilis, vel honoraria, qua possit experiri. Usque adeo, ut [et] Pedius lib. 8 scribat: etiam si interdictum sit, quo quis experiri, vel exceptio, qua se tueri possit, cessare hoc edictum. Idem et Pomponius lib. 28, et adjicit: et si stipulatione tutus sit quis, eum actionem de dolo habere non posse: utputa si de dolost stipulatum sit. — § 8. Idem Pomponius ait, et si actionem in nos dari non oporteat, veluti si stipulatio tam turpisst dolo malo facta sit, ut nemo daturus sit ex ea actionem, non debere labore, ut habeam de dolo malo actionem: cum nemo sit adversus me datus actionem. — § 6. Idem Pomponius referit, Laeonem existimare, etiam si quis in integrum restitui possit, non debere ei hanc actionem competerest: et si alia actio tempore finita sit, hanc competere non debet: sibi imputaturo eo, qui agere supersedit: nisi in hoc quoque dolus malus admissus sit, ut tempus exire. — § 7. Si quis, cum actionem civilem habaret, vel honorariam in stipulatum deductam, acceptationest, vel alio modo sustulerit: de dolo experiri non poterit, quamvis habuit aliam actionem: nisi in amittenda actione dum malum passus est. — § 8. Non solum autem si adversus eum si talia actio, adversus quem de dolo queritur,

2. PAULUS, lib. 11, ad Edictum.

Vel ab eo res servari poterit,

3. UPLIANUS, lib. 11, ad Edictum.

Non habet hoc edictum locum: verumetiam si adversus a'ium

4. PAULUS, lib. 11, ad Edictum.

Sit actio: vel si ab alio res mihi servari potest.

5. UPLIANUS, lib. 11, ad Edictum.

Ideoque si quis pupillus a Titio, tutele autore concludente circumscriptus sit, non debere eum de dolo actionem adversus Titium habere, cum habeat tutele actionem, per quam consequatur, quod sua intersit. Plane, si tutor solvendo non sit: dicendum erit, de dolo actionem dari ei.

6. GAIUS, lib. 4, ad Edictum provinciale.

Nam is nullam videtur actionem habere, cui propter inopiam adversarii inanisst actio est.

7. UPLIANUS, lib. 11, ad Edictum.

Et eleganter Pomponius haec verba, si alia actio non sit, sic excipit, quasi res alia modo ei, ad quem ea res pertinet, salva esse non poterit. Nec videtur huic sententiæ adversari, quod Julianus lib. 4 scribit, si minor annis vigintiquinque consilio servi circumscriptus, eum vendidit cum peculio, emptorque eum manumisit, dandum inst manumissum de dolo actionem. (Hoc enim sic accipimus, carere dolo emptorem, ut exempto teneri non possitst;) aut nullam esse venditionem, si in hoc ipso, ut venderet, circumscriptus est: et quod minor proponitur, non inducit in integrum restitutionem: nam adversus manumissum nulla in integrum restitutio potest locum haberest. — § 4. Secundum quæ, et si penalis actione indemnata ejus consuli possit, dicendum erit, cessare de dolo actionem. — § 2. Pomponius [autem] etiam popularis actio sit, cessare de dolo ait actionem. — § 5. Non solum autem si alia actio non sit, sed et si dubitetur, an alia sit, putat Labeo de dolo dandum actionem: et adfert talen speciem: qui servum mihi debebat, vel ex venditione, vel ex stipulatu, venenum ei dedit, et sic cum tradidit: vel fundum, et, dum tradit, imposuit ei servitudinemst, vel adiuvia diruit, arbores excidit, vel extirpavit: ai Labeo, sive cavit de dolo, sive non, dandum in eum de dolo actionem: quamvis, si cavit, dubium est, an competat ex stipulatu actio: sed est verius, siquidem de dolo cautum est, cessare actionem de dolo, quamvis est ex stipulatu actio: si non est cautum, in ex tempore quidem actione cessat de dolo actio, quamvis est exempto: in ex tempore, de dolo actio necessaria est. — § 4. Si servum usuarium proprietarius occiditst: legis Aquilie actioni et ad exhibendum accidit, si possidens proprietarius occidit: ideoque cessat de dolo actio. — § 5. Item si servum legatumst heres ante aditam hereditatem occidit: quamvis prius quam factus sit legatarii, interemptus est, cessat legis Aquilie actio: de dolo autem actio, quoniam tempore eum occidit, cessatst: quia ex testamento actio competit. — § 6. Si quadrupes, tuta, dolo alterius, dannum mihi dederit, queritur, an de dolo habeam adversus eum actionem? Et placuit mihi quod Labeo scribit: si dominus

quadrupedes non sit solvendo, dari debere de dolo: quamvis, si noxa deditio sit secuta, non puto dandum, necst in id, quod excedit.

— § 7. Idem Labeo querit; si compeditum servum meum, ut fugeret, solveris, an de dolo actio danda sit? Et ait Quintus apud eum *notans*; si non misericordia ductus fecisti, surri teneris: si misericordiast, in factum actionem dari debere.

— § 8. Servus pactionis pro libertate reumst

plebeio adversus consularem recepte auctoratis: vel luxurioso atque prodigo, aut alias vili adversus hominem vita emendationis: et ita Labeo. Quid ergo [est]? in horum persona dicendum est, inst faciem verbi temperandam actionem dandumst, ut bona fide mentio fiat,

12. PAULUS, lib. 11, ad Edictum.

Ne ex dolo suo lucrarentur.

13. UPLIANUS, lib. 11, ad Edictum.

Heredibus tamen harum personarum, item adversus heredesst de dolo actio erit danda. — § 1. Item in cause cognitione versari Labeo ait, ne in pupillam de dolo detur actio, nisi forte nomine hereditario conveniat. Ego arbitror, et ex suo dolo convenientendum, si proximus pubertati estst: maxime si locupletior ex hoc factus est.

14. PAULUS, lib. 11, ad Edictum.

Quid enim, si impetraverit a procuratore petitoris, utst ab eo absolveretur: vel si de tutele mentitus, pecuniam accepit: vel alia similia admisit, quam non magnam machinationem exigunt?

15. UPLIANUS, lib. 11, ad Edictum.

Sed et ex dolost tutoris, si factus est locupletior, puto in eum dandum actionem: sicut exceptiost datur. — § 1. Sed, an in municipiisst de dolo detur actio, dubitatur? Et puto, ex suo quidem dolo non posse dari: quid enim municipiis dolo facere possuntst: sed si quid ad eos pervenit ex dolo eorum, qui res eorum administrant: puto dandum. De dolo autem decurionum in ipsos decuriones dabatur de dolo actio. — § 2. Item si quid ex dolo procuratoris ad dominum pervenit, datur in dominum de dolo actio, in quantum ad eum pervenitst: nam procurator ex dolo suo procedulio tenetur. — § 3. In hac actione designari oportet, cujus dolo factum sit: quamvis, in metu non sit necesse.

16. PAULUS, lib. 11, ad Edictum.

Item exigit prator, Ut comprehendaturst, quid dolo malo factum sit. Scire enim debet actor, in qua re circumscriptus sit: nec in tanto crimen vagari.

17. UPLIANUS, lib. 11, ad Edictum.

Si plures dolost fecerint, et unus restituerit; omnes liberantur: quod si unus, quanti ea res est, prestiterit, puto adhuc ceteros liberari. — § 1. Haec actio in heredem, et ceteros successores datur, duntaxst de eo, quo ad eos pervenit.

18. PAULUS, lib. 11, ad Edictum.

Arbitriost judicis in hac quoque actione restitutio comprehenditur: et, nisi stat restitutio, sequitur condemnatio, quanti ea res estst. Ideo autem et hic, et in metu causa actione, certa quantitas non adiudicatur: ut possit per contumaciam suam tanti reus condemnari, quanti actor in item juraveritst: sed officio judicis debet in utraque actione, taxatione iusrandum refrenari. — § 1. Non tamem semper in hoc iudicio arbitrio judicis dandum est: quid enim si manifestum sit, restitui non posse? veluti si servus dolo malo traditus, defunctus sit? ideoque protinus condemnari debeat in id, quod interstitst actoris. — § 2. Si dominus proprietatis insulam, cuius usufructus legatus erat: ideo Labeo quoque lib. 50 pratoris peregrinist scribit de dolo actionem servi nomine, interdum de peculiost, interdum noxalem dari: nam si ea res est, in quam dolus commissus est, ex qua de peculio daretur actio; et nunc in peculio dandum: sin vera ea sit, ex qua noxalis, hoc quoque noxale futurum. — § 3. Merito causa cognitionem prator inseruit: neque enim passim haec actio indulgenda est. Nam ecce in primis, si modicast summa sit,

10. PAULUS, lib. 11, ad Edictum.

Id est, usque ad duos aureos.

11. UPLIANUS, lib. 11, ad Edictum.

Non debet dari. — § 1. Quibusdam personis non dabaturst: utputa liberis vel libertis adversus parentes paltronos: cum sit famosast. Sed nec humilist adversus eum, qui dignitate excellit, debent dari: puta

22. L. 7, C. de incest. et inutil. nupt. — 50. L. 1, 2, 45, inf. de vi et vi armati: L. 5, in fin. inf. C. h. t. — 51. Vde tamen L. ult. 2, 45, inf. de verb. obliqu. — 25. Immo L. 3, 6, in ser. pro suo facto. — 26. L. 25, inf. de verb. obliqu. — 27. L. 15, L. 66, 29. L. 1, inf. 2, 1, in fin. inf. de reg. jur. — 30. L. 9, inf. de doli mali et met. except. — 31. L. 4, 2, 6, L. 17, in pr. inf. de escusat. — 32

19. PAPINIANUS, lib. 57 Quæstionum.

Si fidejussor promissum animal, ante moram⁷⁵ occiderit: de dolo actionem reddi aduersus eum oportere Neratius Priscus, et Julianus responderunt: quoniam debitore liberato, per consequentias ipse quoque dimittitur⁷⁴.

20. PAULUS, lib. 41, ad Edictum.

Servus tuus, cum tibi debet, ne solvendo esset, hortatu tuo pecuniam mutuam a me accepit, et tibi solvit: Labeo ait de dolo malo actionem in te dandam: quia nec de peculio utilis sit, cum in peculio nihil sit in rem domini versum videatur, cum⁷⁵ ob debitum dominus acceperit. — § 1. Si persuaseris mihi, nullum societatem tibi fuisse cum eo, cui heres sum: et ob id iudicio absolvitur te passus sim, dandum mihi de dolo actionem Julianus scribit.

21. ULPIANUS, lib. 41, ad Edictum.

Quod si, deferente me, juraveris, et absolutus sis; postea perjurium fuerit⁷⁶ adprobatum, Labeo ait de dolo actionem in eum dandam: Pomponius autem per iusjurandum transactum⁷⁷ videri. Quam sententiam et Marcellus lib. 8 Digestorum probat: stari enim religioni debet.

22. PAULUS, lib. 41, ad Edictum.

Nam sufficit perjurii pena⁷⁸.

23. GAIUS, lib. 4, ad Edictum provinciale.

Si legatarius, cui supra modum legis Falcidiæ legatum est, heredi adhuc ignorantis substantiam hereditatis ultra jurando⁷⁹, vel quadam alia fallacia persuaserit, tanquam satis abundeque ad solida legata solvenda sufficiat hereditas, atque eo modo solida legata fuerit consecutus: datur de dolo actio.

24. ULPIANUS, lib. 41, ad Edictum.

Si dolo acciderit ejus, qui verba faciebat pro eo, qui de libertate contendebat, quo minus presente adversario secundum libertatem pronunciet, puto statim de dolo dandum in eum actionem: quia semel pro libertate dictam sententiam retractari non oportet⁸⁰.

25. PAULUS, lib. 41, ad Edictum.

Cum a te pecuniam peterem, atque nomine judicium acceptum est, falso mihi persuasi, tanquam eam pecuniam servo meo, aut procuratori solvisse: atque modo consecutus es, ut consentiente me absolvereris: quærentibus nobis, an in te doli judicium dari debeat; placuit de dolo actionem non⁸¹ dari: quia alio modo mihi succurri potest: nam ex integro agere possum: et, si objiciatur exceptio rei judicata, repli- catione jure uti potero.

26. GAIUS, lib. 4, ad Edictum provinciale.

In heredem⁸² eatenus daturum se eam actionem proconsul pollicetur, quatenus ad eum pervenerit: id est, quatenus ex ea re locupletior ad eum hereditas venevit.

27. PAULUS, lib. 41, ad Edictum.

Dolore malo factum est, quo minus pervererit.

28. GAIUS, lib. 4, ad Edictum provinciale.

Itaque si accepto lata sit tibi⁸³ pecunia: omnimodo cum herede tuo agetur. At si res tibi tradita sit: si quidem mortuo te, ea res extitit, agetur cum herede tuo: si minus, non agetur. Sed utique in hereditem perpetuo dabitur: quia non debet⁸⁴ lucrari ex alieno damno. Cui conveniens est, ut in ipso, qui dolo commiserit, in id, quod locupletior essa perpetuo⁸⁵ danda sit in factum actio.

29. ULPIANUS, lib. 41, ad Edictum.

Sabinus putat, calculi ratione⁸⁶ potius, quam maleficci heredem conveniri: denique famosum non fieri⁸⁷: ideoque in perpetuum teneri oportere.

30. Idem, lib. 41, ad Edictum.

Neque causa cognitio in herediti persona erit necessaria.

31. PROCOLUS, lib. 2 Epistolarum.

Cum quis persuaserit familiæ meæ, ut de possessione docedat, posses- sio quidem non amittitur⁸⁸, sed de dolo malo judicium in eum competit, si quid danni mihi accesserit.

32. Idem, lib. 19, ad legem Julianum et Papiam.

Nec per liberos suos rem suam matrius a curatoribus recipiat⁸⁹: quod bell. — 93. L. 83, in fin. infra de verb. chlq. — 74. L. 178, infra de reg. Jur. — 75. L. 16, 2, 7, infra de inf. de rem verso. — 76. L. 1, ult. C. de rati. cred. — 77. L. 2, L. 27, L. 28, in fin. L. 31, in fin. infra de inf. de jurejur. — 78. L. 2, C. de rati. cred. — 79. L. 3, in pr. infra de jurejur. — 80. L. 9, in fin. infra de minor. — 81. Vide tamen L. 50, 2, 1, supr. h. t. — 82. Ost. L. 7, in fin. L. 8, in pr. infra de tributor. act. — 83. L. 20, in fin. supr. t. — 84. L. 38, infra de reg. Jur. — 85. L. 4, infra de interdict. — 86. L. un. C. de errore calculi. — 87. L. 6, in fin. supr. de his, qui notantur infant. — 88. L. ult. C. de adquir. et retinend. possess. — 89. L. 51, 2, 1, in fin. infra ad SC. Tre-

32. SCEVOLA, lib. 2 Digestorum.

Filius legatum sibi servum per preceptionem, rogatus manumittere post certum tempus, [postea] quam rationes ipsi, et coheredibus fratribus reddidisset; ante diem, et ante redditas rationes, ad libertatem vindicta manumittendo perduxerat⁹⁰: quæsum est, an ex fideicommisso fratribus tenetur, ut rationes eorum pro portionibus redderet? Respondi, cum liberum fecisset, ex causa quidem fideicommissi non teneri⁹⁰: verum si ideo properasset manumittere, ne rationes fratribus redderet, posse de dolo actionem in eum exercere.

33. ULPIANUS, lib. 4 Opinionum.

Rei, quam venalem possessor habebat, item proprietatis adversarius movere cepit; et posteaquam opportunitatem emptoris, cui venundari potuit, peremit, destituti: placuit possessori hoc nomine actionem in factum cum sua indemnitate competere.

34. Idem, lib. 42, ad Sabinum.

Si cum mihi permisisses saxum ex fundo tuo ejicere, vel cretam, vel arenam fodere; et sumptum in hanc rem fecerim, et non patiaris me tollere, nulla⁹¹ alia quam de dolo [mal]o actio locum habebit.

35. Idem, lib. 50, ad Edictum.

Si quis tabulas testamenti apud se depositas, post mortem testatoris delevit, vel alio modo corrupserit: heres scriptus habebit aduersus eum actionem de dolo. Sed et his, quibus legitata data sunt, [danda] erit de dolo actio.

36. MARTIANUS, lib. 2 Regularum.

Si duo dolo malo fecerint, invicem⁹² de dolo non agent.

37. ULPIANUS, lib. 44, ad Sabinum.

Quod venditor ut commendet⁹³ dicit, sic habendum, quasi neque dicunt, neque promissum est: si vero decipiendi emptoris causa dictum est, aequa sic habendum est, ut non nascatur aduersus dictum promis- sume actio, sed de dolo actio.

38. Idem, lib. 5 Opinionum.

Quidam debitor epistolam quasi a Titio mitti creditor suo effecit, ut ipse liberetur: hac epistola creditor deceptus, Aquiliana stipulatione, et acceptillatione liberavit debitorem: postea epistola falsa, vel inani⁹⁴ reperita, creditor major quidem annis vigintiquinque de dolo habebit actionem: minor autem in integrum restituatur.

39. GAIUS, lib. 27, ad Edictum provinciale.

Si te Titio obtuleris⁹⁵ de ea re, quam non possidebas, in hoc ut alius usucipiat, et *judicatum solvi* satisderis: quamvis absolutus sis, de dolo malo teneberis: et ita Sabinus placet.

40. FERIUS ANTHIANS, lib. 1, ad Edictum.

Is, qui decepit aliquem, ut hereditatem non idoneam adiret, de dolo tenebatur: nisi fortasse [ipse] creditor erat, et solus erat: tunc enim sufficit contra eum dolii mali exceptio.

TIT. IV.

DE MINORIBUS VIGINTIQUINQUE ANNIS¹.

1. ULPIANUS, lib. 11, ad Edictum.

Hoc edictum prætor naturalem æquitatem sectus proposuit: quo tutelam minorum suscepit: nam cum inter omnes constet, fragile esse et infirmum hujusmodi atutum consilium, et multis captionibus suppositum, multorum insidiis expositione: auxilium eis prætor hoc edicto pollicitus est, et aduersus captiones opulationem. — § 1. Prætor edicit: *Quod cum minore quam vigintiquinque annis natu gestum esse dicetur, uti queque res ert, animadvertisit.* — § 2. Apparet minoribus annis vigintiquinque eum opem polliceri: nam post hoc tempus completi virilem vigorem constat. — § 3. Et ideo hodie in hanc usque atatem adolescentes curatorum auxilio reguntur: nec ante² rei sue administratio eis committi debet, quamvis bene rem suam gerentibus.

2. Idem, lib. 19, ad legem Julianum et Papiam.

Nec per liberos suos rem suam matrius a curatoribus recipiat³: quod

fetus ratum habuerit. — 7. L. 1, in fin. C. si aduers. rem judicat. — 8. L. 7, in fin. supra L. 6. C. de verb. et usucip.; L. 134, infra de verb. sign. — 12. L. 9, in fin. infra de verb. sign. — 13. Tit. C. de filiosfamilia minore. — 14. L. 23, infra de verb. sign. — 15. L. 18, in fin. infra de verb. sign. — 16. Immo vide L. 27, in pr. infra de verb. sign. — 17. L. ult. C. de filiosfamilia minor. — 18. Ost. L. 1, 2, 4, infra de verb. sign. — 19. L. un. C. de filiosfamilia minore. — 20. L. 16, infra de verb. sign. — 21. Immo vide L. 9, 2, 4, in fin. infra de verb. sign. — 22. L. 11, 2, 6, infra de verb. sign. — 23. L. 22, 2, 1, infra quando dies legat. — 24. L. 6, supra de in integrum restitutum.

DIGESTORUM LIB. IV, TIT. IV.

enim legibus cavetur, *Ut singuli anni per singulos liberos demittantur*, ad honores pertinere D. Severus ait, non ad rem suam recipiendam.

3. Idem, lib. 44, ad Edictum.

Denique divus Severus, et imperator noster hujusmodi consulm, vel presidum⁴ decreta quasi ambitiosa esse interpretati sunt: ipsi autem perraro⁵ minoribus rerum suarum administrationem extra ordinem indulserunt: et eodem jure utimur. — § 1. Si quis cum minore contraxerit, et contractus incident in tempus quo major efficit: utrum initium spectamus, an finem? et placet (ut est constitutum) si quis maior factus comprobaverit, quod minor gesserat, restitutioem cessare⁶. Unde illud non inleganter Celsus Epistolarum lib. 14, et Digestorum secundo tractat, ex facto a Flavio Resproto prætor consultus: minor annis vigintiquinque, annos forte vigintiquatuor agens, iudicium tutelæ heredi tutoris dictaverat: mox factum, ut [non] finito iudicio, jam eo majore effecto vigintiquinque annis tutoris heres absolutus proponeretur: in integrum restitudo desiderabatur. Celsus igit Resproto suscit: non facile⁷ hunc quandam minorem in integrum restitui: sed, si ei probaret, calliditate aduersarii id actum, ut majore eo factu liberatur: neque enim extremo, inquit, iudicij die videtur solum deceptus hic minor: sed totum hoc structum, ut majore eo facto liberatur. Idem tamen confiterit, si levior⁸ sit suspicio aduersarii, quasi dolose versati, non debere hunc in integrum restitui. — § 2. Scio etiam illud aliquando incidisse: minor vigintiquinque annis miscuerat⁹ se paterna hereditati: majorque factus exegeras aliud a debitribus paternis, mox desiderabat restitui in integrum, quo magis abstineret paterna hereditate, contradicebat¹⁰ ei quasi major factus comprosset, quod minori sibi placuit: putavimus tamen restitendum in integrum, initio inspecto. Idem puto, et si alienam adit hereditatem. — § 3. Minorem autem vigintiquinque annis natu, videndum, an etiam diem natum suis adhuc dicimus, ante horam, qua natus est, ut, si captus sit, restituitur: et, cum nondum compleverit, ita erit dicendum, ut a momento in¹¹ momentum tempus spectetur. Proinde et si bissexto natus est, sive priore, sive posteriore die, Celsus scriptus¹², nihil referre; nam id bicum pro uno die habetur, et posterior dies kalendarum intercalatur. — § 4. Sed utrum solis patribusfamiliarum, an etiam filiosfamiliarum succurri debeat, videndum: movet dubitationem, quod, si quis dixerit etiam filiosfamiliarum in re peculari subveniendum, efficiet, ut per eos etiam majoribus subveniatur, id est, patribus eorum: quod nequaquam fuit prætori propositum: prætor enim minoribus auxilium promisit, non majoribus. Ego autem verissimam arbitrio sententiam existimant, filiosfamiliarum¹³ minorem annis in integrum restitui posse ex his solis causis, que ipsis intersunt: puta, si sit obligatus. Proinde si jussu patris¹⁴ obligatus sit: pater utique poterit in solidum conveniri: filius autem (cum et ipse possit vel in potestate manens conveniri, vel etiam emancipatus, vel exheredatus, in id, quod facere potest: et quidem in potestate manens, etiam invito patre ex condamnatione conveniri) auxilium impetrare debet, si ipse conveniatur. Sed an hoc auxilium patri quoque prosit, ut solet interdum¹⁵ fidejussori ejus prodesse, videamus: et non puto [profuturum¹⁶]. Si igit filius conveniatur, postule auxilium: si patrem convenienter creditor, auxilium cessat, excepta mutui dilectione: in hanc enim, si jussu¹⁷ patris mutuam pecuniæ accepit, non adjuvatur. Proinde et si sine jussu patris contraxit, et captus est: si quidem pater de peculio convenienter, filius non erit restituentus: si filius convenienter, poterit restitui: nec eo movetur, quasi intersit filii peculium habere: magis enim patris, quam filii interest: licet aliquo casu ad filium peculium spectet: utputa¹⁸ si patris ejus bona a fisco propter debitum occupata sunt: nam peculium ei ex constitutione Claudi separatur. — § 5. Ergo etiam filiosfamilia in date captam¹⁹, dum patrem consentit stipulanti, donec non statim, quam dedit, vel adhibenti aliquem, qui donec stipulante, poterit restituent: quoniam dos ipsius filii proprium patrimonium est²⁰. — § 6. Si quis minor vigintiquinque annis adrogandum se dedit, et in ipsa adrogatione se circumventum dicat (singe enim a predone eum hominem locupletum adrogatum): dico debere eum audiri in integrum se restituentem²¹. — § 7. Si quid minori fuerit filiosfamilia legatum post mortem patris, vel fideicommissum relictum; et caput est, forte dum consentit patri pacienti, ne legatum petetur: potest dici, in integrum restitendum.

4. Vide tamen N. Leonis²², in fin. — 5. L. 2, C. de his, qui veniam. — 6. Tit. C. si major de fidejussoribus. — 7. L. 1, in fin. C. si aduers. rem judicat. — 8. L. 7, in fin. supra L. 6. C. de verb. et usucip.; L. 134, infra de verb. sign. — 12. L. 9, in fin. infra de verb. sign. — 13. Tit. C. de filiosfamilia minore. — 14. L. 23, infra de verb. sign. — 15. L. 18, in fin. infra de verb. sign. — 16. Immo vide L. 27, in pr. infra de verb. sign. — 17. L. ult. C. de filiosfamilia minor. — 18. Ost. L. 1, 2, 4, infra de verb. sign. — 19. L. un. C. de filiosfamilia minore. — 20. L. 16, infra de verb. sign. — 21. Immo vide L. 9, 2, 4, in fin. infra de verb. sign. — 22. L. 11, 2, 6, infra de verb. sign. — 23. L. 22, 2, 1, infra quando dies legat. — 24. L. 6, supra de in integrum restitutum. — 25. L. 4, L. 43.

quoniam ipsius interest, propter spem legati: quod ei post mortem patris competit. Sed et si ei legatum sit aliquid, quod persona ejus cohæret, puta jus militia²³: dicendum est, posse eum restitui in integrum: interfuit enim ejus non capi, cum hanc patri non adquereret, sed ipse haberet. — § 8. Et si heres sit institutus, si a patre in diebus²⁴ centum sit emancipatus; mox patrem debuerit certiorare, nec fecerit [cum posset], qui eum emanc